

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förordande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

retiska modell skiljer sig från en konventionell när läsning av ett material i detta fall. Oavsett om man förstår finessen med detta teoretiska raster eller ej, föreligger dock ingen svårighet att i sak följa med i argumentationen. Styrkan ligger i att författaren kan sin empiri.

Avhandlingens första del behandlar förutsättningar och forskningsläge, dels hur bilderböcker tidigare har analyserats inom litteraturvetenskapen, dels också hur traditionen ser ut. Annika Gunnarsson menar att den tidigare receptionen av Alfons Åberg utgår från en förförståelse som är alltför textbaserad. Gunnarssons arbetshypotes har utgått från att böckernas visuella budskap haft större betydelse för betraktarens respons än vad som framkommit vid receptionshistoriska beskrivningar av böckerna.

I nästa del tematiserar författaren Alfonsböckerna under rubrikerna "Känslodramatik", "Relationer", "Lek" samt "Fantasi och abstraktioner". Efter beskrivningen och analysen av dessa teman följer ett kapitel där böckerna jämförs med filmerna, detta för att som författaren menar "ytterligare urskilja böckernas specifika uttryck". Denna del är förvisso intressant, men tar också mycket plats i avhandlingen. Den tredje delen inleds med en analys av *Alfons och soldatpappan*, för att sammanfatta hur arbetshypotesens fyra huvudteman ryms i en och samma bok. Detta avsnitt visar hur de till ytan enkla Alfonsböckerna har långt mer invecklade lager.

Gunnarsson visar att Alfonsböckerna skiljer sig från bilderboksutgivningen i stort under angiven tidsperiod och visar exempel på hur Gunilla Bergström uppnår en stark visuell närvaro i bilden, men också en stark närvaro i texten. På ett generellt plan handlar berättelserna om vardagsbetraktelser, men genomgående möter också betraktaren frågor som närmar sig filosofiska angelägenheter.

Författaren trycker mycket på relationen mellan bild och text i Alfonsböckerna. De beskrivs som varande i ett reversibelt tillstånd samt i ett slags balansakt. Däremot finns mycket lite av diskussion kring övergripande grafisk kommunikation, exempelvis bildsättning, format, rubrik eller typsnitt. Det är ju inte bara så att text och bild samspelar, de samspelar också i en grafisk miljö och det är lätt att se hur just Alfonsböckerna bärs upp genom ett samspel av alla dessa element. Likaså skulle man kunna se även andra teoretiska möjligheter i en sådan studie, inte minst genom en diskussion om transmedialt berättande – med tanke på att filmerna läm-

nas ett visst utrymme i studien. I den transmediala berättelsen finns också en implicit läsare; det skulle vara intressant att gentemot detta diskutera verkets inneboende möjlighet att berätta i kraft av sitt innehåll.

Gunnarsson närmar sig detta spår, exempelvis då hon på sidan 315 diskuterar hur berättelserna bildas: "Inom och mellan böckerna byggs ett icke textbaserat, men språkligt nätverk upp. Detsamma gäller för filmerna [...]. [D]essa ordlösa, icke verbaliserade partier är betydelsebärande, då visualiseringen sker genom samtliga ingående delar."

Gary Svensson

Michael Tapper, *Snuten i skymningslandet. Svenska polisberättelser i roman och på film 1965–2010*. Nordic Academic Press. Lund 2011.

Överraskande få akademiska studier över svenska kriminalromaner och kriminalfilmer har publicerats under de senaste femton åren. Visserligen finns det några intressanta verk, till exempel *Rationalitet och kaos. Nedslag i svensk kriminalfiktions efter 1965* (1999) av Lars Wendelius, Sara Kärrholms *Konsten att lägga pussel. Deckaren och besvärjandet av ondskan i folkhemmet* (2005) och Daniel Brodés *Folkhemmets skuggbilder. En kulturanalytisk genrestudie av svensk kriminalfiktions i film och TV* (2008), men Michael Tapper har rätt i att påpeka att "svenska kriminalberättelser – såväl i roman som på film – trots internationella framgångar under framför allt de senaste två decennierna hittills [har] varit ett marginellt forskningsområde" (22). Situationen har dock börjat förändras, och inte bara i Sverige. Tre nya studier har i år publicerats i USA och Storbritannien, nämligen *Men Who Hate Women and the Women Who Kick Their Asses. Stieg Larsson's Millennium Trilogy in Feminist Perspective* (red. Donna King & Carrie Lee Smith, 2012), *The Girl With the Dragon Tattoo and Philosophy. Everything is Fire* (red. Eric Bronson, 2012) och den engelske journalisten Barry Forshaw's *Death in a Cold Climate. A Guide to Scandinavian Crime Fiction* (2012). Som titlarna visar, har Stieg Larssons Millenniumromaner inte bara engagerat publiken, utan även en rad forskare. Men trots att intresset både för Larssons romaner och för svenska kriminalromaner i övrigt har ökat, har man varken på svenska eller på andra språk haft en ingående historia om den moderna svenska kriminalberättelsen. Nu har Michael Tapper med sin avhand-

ling i filmvetenskap vid Lunds universitet skrivit en ingående studie om den moderna svenska kriminalberättelsen: *Snuten i skymningslandet: Svenska polisberättelser i roman och på film 1965–2010*. Tapper är inte historiker, och försöker inte att skriva en historisk studie. Men det står klart att alla som framöver vill forska i svensk och nordisk brottslighet i litteratur och på film under perioden 1965–2010 måste läsa, och reflektera över, Tappers avhandling. Den är rik, grundlig och tankeväckande.

I *Snuten i skymningslandet* argumenterar Tapper för att den svenska kriminalberättelsen har sina samhällskritiska rötter i 1960-talets FNL-rörelse, men att samhällskritiken har förändrats över decennierna och blivit till en sorts högerpopulism under 1990- och 2000-talen. Enligt den samhällskritiska traditionens föregångsmän, Maj Sjöwall och Per Wahlöö, är folkhemmet modernitetens järnbur (för att använda Webers språk), ett alienerande *Gesellschaft*. Som en desillusionerad motkraft erbjuder Sjöwall och Wahlöö läsaren polis-kommissarien Martin Beck, som kämpar mot byråkratin, lider i sin tjänst, innan han till slut uppnår något slags frigörelse genom sitt förhållande till flickvännen Rhea Nielsen och genom en ökad politisk medvetenhet. Samhällskritiken i serien Roman om ett brott återfinns, enligt Tapper, i kroppsliga metaforer och i romanernas löfte om ett förbättrat förhållande till Nielsen, kollegorna och andra medmänniskor. I detta ser han ett återkommande och grundläggande mönster i de svenska polisberättelserna: folkhemmet kritiseras som en alienerande järnbur, långt ifrån den utopiska gemenskap folkhemmet borde vara. Samhällskritiken återfinns för övrigt ofta även inom poliskåren, som då också får symbolisera detta alienerande *Gesellschaft*. Till denna del av traditionen hör, förutom Sjöwall och Wahlöö, även Leif GW Persson, Jan Guillou och Stieg Larsson. Ett annat svar på dystopin är hämnarfiguren, som förkroppsligar tron på att det går att återskapa lag och ordning, och på så sätt försvara gemenskapen. Till denna del av traditionen hör Olov Svedelid, Henning Mankell, Håkan Nesser och polisserierna Beck, Johan Falk och Wallander.

Snuten i skymningslandet bygger på en omfattande forskningsinsats. Avhandlingen har fem delar: 1) "Genre"; 2) "Romaner och filmer om ett brott: Sjöwall-Wahlöö"; 3) "Handlingens män i svensk vintersaga"; 4) "Bortom utopin"; och 5) "Millennieskiftets polisserier". I den första delen finns det kapitel om kriminalgenrens internationella historia och om kriminallitteraturens historia i Sverige. Denna

del bidrar även med en historisering och teoretisering av folkhemmets politiska och kulturella förvandling åren 1965–2010. I den andra delen studeras samtliga Sjöwall-Wahlöös romaner, de romaner Per Wahlöö skrev före Roman om ett brott, samt alla Sjöwall-Wahlöö-filmatiseringarna och till och med romanernas och filmernas mottagande. Tredje delen, om handlingens män, innehåller kapitel om Olov Svedelid, Leif GW Persson och Jan Guillou. Bortom utopi-delen behandlar Henning Mankell och Håkan Nesser. I den sista delen återfinns kapitel om Beckfilmerna, Johan Falk, Stieg Larssons romaner och filmerna baserade på dem, Roslund och Hellström, samt Leif GW Perssons återkomst som kriminalförfattare under 2000-talet. Efter genomgången i dessa kapitel följer en kort slutsats där Tapper argumenterar för att Sjöwall-Wahlöö-traditionen har kommit att uttrycka en sorts fascism sedan 1990-talet. Det finns också ett appendix.

Avhandlingens styrka, och samtidigt dess svaghet, ligger i just denna omfattande översikt: Tapper har gjort väldigt mycket till sitt forskningsobjekt: åtta författares romaner, filmerna baserade på romanerna, alla dessa verks mottagande och den breda kontext som hör till texterna och mottagandet. Avhandlingens kronologiska disposition och dess tonvikt på noggrann och fullständig dokumentation gör att den möjligen mer påminner om en annal än om en historisk studie. Tapper hade kunnat skärpa sin analys genom att avgränsa sitt forskningsområde och teoriutveckla sin analys. Å andra sidan fungerar avhandlingen som en innehållsrik handbok över en central genre inom svensk populärkultur sedan 1965, och i det avseendet är avhandlingens bredd värdefull. Den är full med angelägna närläsningar av viktiga verk.

Hur kommer kriminallitteraturen och kriminalfilmen att utvecklas under de kommande årtiondena? I Sverige har genren efterhand tappat sin samhällskritiska funktion, och i den mån samhällskritiken finns kvar har även den förändrats, vilket exempelvis kan ses hos Stieg Larsson. Kommer genren att återvända till sina rötter, eller fortsätter den trend med högerpopulism, som Tapper urskiljer? Med tanke på hur livaktigt dagens produktion av kriminalfiktion är i Sverige borde dessa frågor, och en lång rad andra, vara centrala inom populärkulturforskningen. I Michael Tappers avhandling finns nu en utgångspunkt för en diskussion av många av dessa frågor.

Andrew Nestingen